

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА З УРАХУВАННЯМ ГАЛУЗЕВОЇ СПЕЦИФІКИ

© 2018 ПАПІЖ Ю. С., ДУБЕЇ Ю. В., КОСОЛАПОВ А. Ф.

УДК 65.016:622.012

Папіж Ю. С., Дубей Ю. В., Косолапов А. Ф. Удосконалення управління інноваційним розвитком промислового виробництва з урахуванням галузевої специфіки

Окреслено проблему підвищення ефективності управління інноваційним розвитком промислових підприємств у сучасних економічних умовах. Проаналізовано динаміку інноваційних процесів в Україні, обсяги інноваційної діяльності вітчизняних підприємств. Обґрунтовано основні принципи формування й ефективного функціонування організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку промислового виробництва. Виявлено галузеву специфіку в управлінні інноваційним розвитком вугільних підприємств. Визначено напрями вдосконалення організаційно-економічного механізму управління інноваційним розвитком підприємств вугільної промисловості. Запропоновано основні принципи впровадження механізму стимулювання інноваційного розвитку підприємств вугільної промисловості.

Ключові слова: управління, інноваційний розвиток, промислове підприємство, організаційно-економічний механізм.

Рис.: 2. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 11.

Папіж Юлія Сергіївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, Національний гірничий університет (просп. Дмитра Яворницького, 19, Дніпро, 49027, Україна)

E-mail: papizhyuliia@gmail.com

Дубей Юлія Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра менеджменту, Національний гірничий університет (просп. Дмитра Яворницького, 19, Дніпро, 49027, Україна)

Косолапов Анатолій Федорович – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри будівництва, геотехніки і геомеханіки, Національний гірничий університет (просп. Дмитра Яворницького, 19, Дніпро, 49027, Україна)

УДК 65.016:622.012

Папіж Ю. С., Дубей Ю. В., Косолапов А. Ф. Усовершенствование управления инновационным развитием промышленного производства с учетом отраслевой специфики

Обозначена проблема повышения эффективности управления инновационным развитием промышленных предприятий в современных экономических условиях. Проанализированы динамика инновационных процессов в Украине, объемы инновационной деятельности отечественных предприятий. Обоснованы основные принципы формирования и эффективного функционирования организационно-экономического механизма инновационного развития промышленного производства. Выявлена отраслевая специфика в управлении инновационным развитием угольных предприятий. Определены направления усовершенствования организационно-экономического механизма управления инновационным развитием предприятий угольной промышленности. Предложены основные принципы внедрения механизма стимулирования инновационного развития предприятий угольной промышленности.

Ключевые слова: управление, инновационное развитие, промышленное предприятие, организационно-экономический механизм.

Рис.: 2. **Табл.:** 1. **Библ.:** 11.

Папіж Юлія Сергеевна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры менеджмента, Национальный горный университет (просп. Дмитрия Яворницкого, 19, Днепр, 49027, Украина)

E-mail: papizhyuliia@gmail.com

Дубей Юлія Владимировна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра менеджмента, Национальный горный университет (просп. Дмитрия Яворницкого, 19, Днепр, 49027, Украина)

Косолапов Анатолій Федорович – кандидат технических наук, доцент, доцент кафедры строительства, геотехники и геомеханики, Национальный горный университет (просп. Дмитрия Яворницкого, 19, Днепр, 49027, Украина)

UDC 65.016:622.012

Papizh Yu. S., Dubiei Yu. V., Kosolapov A. F. Improving the Management of Innovative Development of Industrial Production According to Industry Specifics

The problem of improvement of management efficiency of innovative development of industrial enterprises in modern economic conditions is indicated. The dynamics of innovative processes in Ukraine together with volumes of innovative activity of domestic enterprises are analyzed. The basic principles of formation and efficient functioning of the organizational-economic mechanism of innovative development of industrial production are substantiated. The branch specificity in management of innovative development of coal enterprises is identified. Directions of improvement of the organizational-economic mechanism of management of innovative development of enterprises of coal industry are defined. The basic principles of introduction of the mechanism for stimulation of innovative development of enterprises of coal industry are suggested.

Keywords: management, innovative development, industrial enterprise, organizational-economic mechanism.

Fig.: 2. **Tbl.:** 1. **Bibl.:** 11.

Papizh Yuliia S. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management, National Mining University (19 D. Yavornytskyi Ave., Dnipro, 49027, Ukraine)

E-mail: papizhyuliia@gmail.com

Dubiei Yuliia V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of Management, National Mining University (19 D. Yavornytskyi Ave., Dnipro, 49027, Ukraine)

Kosolapov Anatolii F. – Candidate of Sciences (Engineering), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Construction, Geotechnics and Geomechanics, National Mining University (19 D. Yavornytskyi Ave., Dnipro, 49027, Ukraine)

Здійснення масштабної структурної модернізації промислового виробництва, підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках і забезпечення стабільного економічного зростання потребують суттєвого посилення взаємозв'язку елементів інноваційного процесу, формування інституціональних положень і вдосконалення фінансових, організаційних і правових інструментів державного управління реальним сектором економіки.

Невирішені раніше питання. Водночас динаміка інноваційних процесів в Україні свідчить про уповільнення та зниження обсягів інноваційної діяльності вітчизняних підприємств. Головною перешкодою на шляху активізації інноваційних процесів, переходу вітчизняної економіки на інноваційну модель розвитку й ефективної реалізації стратегії в контексті модернізаційних перетворень є відсутність дієвого організаційно-економічного механізму управління науково-технічним та інноваційним розвитком.

Метою статті є узагальнення теоретико-методологічних основ організаційно-економічного механізму активізації інноваційної діяльності промислових підприємств і визначення основних напрямів удосконалення організаційно-економічного механізму управління інноваційним розвитком у вугільній промисловості.

На підставі досліджень щодо інноваційного розвитку можна стверджувати, що формування й ефективне функціонування організаційно-економічного механізму управління інноваційним розвитком промислового виробництва має ґрунтуватися на принципах:

- ✦ системності;
- ✦ охоплення інноваційними процесами всіх ланок (взаємопов'язаних підсистем) управлінського циклу на підприємстві;
- ✦ цілісності та дотримання єдності системи управління;
- ✦ формування довгострокових засад здійснення інноваційної політики на підприємстві;
- ✦ нормативності й запровадження системи стандартів із застосування адекватних економічних санкцій до порушників при невиконанні встановлених вимог;
- ✦ відповідальності служб підприємства за досягнення кінцевого результату інноваційного розвитку та забезпечення комплексної відповідальності всіх працівників, підрозділів і служб підприємства відповідно до закріплених за ними функцій за організацію всього виробничого процесу;
- ✦ адекватного й оперативного відображення функціонування механізму та врахування максимальної кількості чинників впливу, які формують кількісні значення проміжних і підсумкових економічних показників інноваційного розвитку підприємства.

Досягнення конкурентних переваг, ефективного управління, диверсифікації виробництва, забезпечення довгострокової економічної стійкості промислових підприємств можливе тільки за рахунок їх інноваційного розвитку на основі дієвих організаційно-економічних механізмів [1–5]. Прийнятими у цьому питанні є думки ряду дослідників, які зазначають, що ряд галузей промисловості та їх підприємства потребують урахування особливостей функціонування при розробці стратегії їх інноваційного розвитку та формування відповідного організаційно-економічного механізму управління.

Головним завданням сучасних промислових підприємств є їх перетворення на ефективні суб'єкти ринкових відносин, які здатні на самозбереження і саморозвиток при якісно новому стратегічному управлінні, що передбачає гнучке й адекватне реагування на ринкові сигнали, сприяє своєчасному усуненню внутрішніх і зовнішніх погроз, захищає життєво важливі інтереси підприємства та підвищує здатність до розвитку [6].

Проблеми формування організаційно-економічного механізму, сутність та інвестиційність реалізації інноваційної політики має враховувати циклічність і хвилеподібність інноваційних процесів, а також глобальні трансформаційні процеси.

Таким чином, організаційно-економічний механізм управління інноваційним розвитком промислового виробництва сприймається складною системою, ефективне функціонування якої залежить від взаємопов'язаності та взаємоузгодженості підсистем і процесів, спрямованих на впровадження прогресивної техніки та технології: функціональну підсистему, підсистему забезпечення; цілі підприємства й організаційно-економічні важелі.

Галузева специфіка підприємства – це особливості організації виробничої та господарської діяльності, притаманні підприємству відповідної галузі. До таких особливостей відносять застосовані методи планування та обліку, специфіку нормативно-довідкової інформації, структуру внутрішньої та зовнішньої логістичної діяльності тощо. Найчастіше галузева специфіка проявляється в організації планування й обліку виробничої діяльності підприємства. Вугільна промисловість України, безумовно, має певні особливості, які суттєво впливають на можливість її інноваційного розвитку.

До чинників, які негативно вплинули на стан вугільної промисловості, можна віднести: відсутність механізму реалізації державної та цільової програм розвитку галузі; низьку ефективність управління на всіх рівнях; зношеність основних фондів підприємств; складні гірничо-геологічні умови; неналежний рівень механізації гірничих робіт; недостатню чисельність кваліфікованих робітників основних гірничих професій [7].

У розробках ІЕП НАН України зазначається, що такий стан державного сектора обумовлений рядом чинників, серед яких:

- ✦ складні гірничо-геологічні умови вугільних родовищ, які розробляються;

- ✦ недостатній технічний рівень, несвоєчасно відтворення і водночас неповне використання виробничих потужностей діючих шахт;
- ✦ наявність численних малопродуктивних шахт;
- ✦ недосконалість дієвих механізмів державної підтримки вугледобувних підприємств;
- ✦ недосконалі організаційна структура сектора, не адаптована до ринкових умов господарювання;
- ✦ склад попиту на вітчизняне вугілля;
- ✦ високі ризики залучення приватних інвестицій у сектор;
- ✦ відсутність цілісної ідеології та довгострокової програми розвитку й реформування вугільної промисловості, непослідовність і суперечливість організаційно-економічних перетворень у галузі [8].

Досвід інноваційного розвитку у вугільній галузі свідчить, що, незважаючи на гострий дефіцит коштів для розвитку гірничої науки, науково-дослідними і проектно-конструкторськими інститутами вугільної промисловості разом з академічними інститутами розроблено й упроваджено пропозиції щодо модернізації та створення нового гірничошахтного устаткування, технологій ведення гірничих робіт, методів і способів поліпшення провітрювання і дегазації шахт, боротьби з газодинамічними явищами і підземними пожежами, знайдено тимчасові рішення щодо безпечної та економічної експлуатації устаткування основних технологічних комплектів шахт, які безпосередньо впливає на ефективну діяльність і життєвий цикл підприємств галузі.

Пріоритетність розвитку вугільної галузі для модернізації економіки старопромислових вугільних регіонів і забезпечення енергетичної безпеки держави в цілому потребують упровадження дієвих

механізмів її реформування з урахуванням базових орієнтирів. Такими базовими орієнтирами, як зазначено в [9], є проведення відкритого аналізу позитивних і негативних наслідків державних програм, пов'язаних із реструктуризацією вугільної галузі, та розробка чітких економічних показників і фінансових розрахунків при реалізації подальших етапів реструктуризації вугільної галузі.

Вирішення системних проблем модернізації вугільної промисловості старопромислових регіонів України та вугільної галузі в цілому, на думку вітчизняних дослідників, слід здійснювати за такими напрямками (рис. 1).

За умов, у яких сьогодні функціонує вугільна промисловість України, шляхами її ефективного реформування визнано приватизацію підприємств галузі та залучення ефективного приватного інвестора для управління державною власністю об'єктів паливно-енергетичного комплексу на умовах оренди чи концесії. За оцінками фахівців проекту Європейського Союзу «Програма підтримки вугільного сектора в Україні», важливою передумовою цього має стати забезпечення ефективності фінансового менеджменту інвестиційних проектів – як з боку держави, так і з боку потенційних інвесторів, з метою зниження ризиків.

Важливе теоретичне та практичне значення для вирішення сучасних завдань у галузі інвестування, реконструкції і модернізації виробництва мають проблеми стимулювання інноваційної діяльності. За даними опитувань [10], доцільними методами та шляхами стимулювання інноваційної діяльності на вугільних підприємствах є податкове регулювання і змішані форми заохочення інноваційної діяльності, серед яких до пріоритетних слід віднести:

- ✦ диференціацію ставок податку та зміну пільг і знижок;

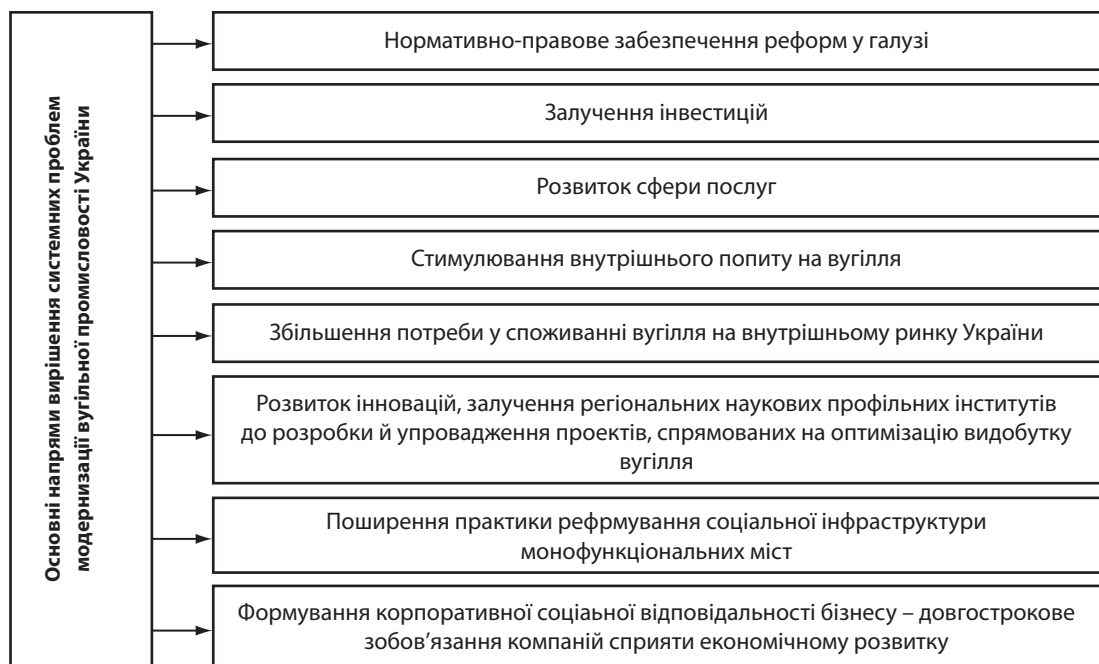

Рис. 1. Основні напрями вирішення системних проблем модернізації вугільної промисловості України

- ✦ використання разом із податковими пільгами ефективною амортизаційною політики;
- ✦ сполучення в різних варіантах фінансування й оподаткування ризикових проектів, контрактних досліджень із зовнішніми джерелами фінансування;
- ✦ створення безподаткових зон на обговорений термін.

Суттєві перешкоди в організації інноваційних процесів в економіці України відзначаються в системі державного регулювання й управління у сферах інноваційної діяльності. На сьогодні у вугільній галузі інновації реалізуються, як правило, на діючих підприємствах. При оцінці їх ефективності варто враховувати такі положення:

- ✦ можливий вплив інновації на техніко-економічні та фінансові показники підприємства в цілому;
- ✦ можливість використання для реалізації заходу основних фондів, матеріальних запасів і трудових ресурсів, які має кожне підприємство-учасник;
- ✦ податкові платежі та відповідні пільги мають бути визначені на кожному підприємстві-учаснику окремо по цьому інноваційному проекту;
- ✦ умови припинення реалізації єдиного інноваційного проекту на діючому підприємстві мають додатково погоджуватися з фінансовими показниками всіх підприємств – учасників реалізації цього проекту.

Для кожного підприємства-учасника і для всієї групи, у якій намічається або вже здійснюється реалізація єдиного інноваційного проекту, важливо оцінити не тільки його загальну ефективність, але і те, як реалізація інноваційних заходів позначиться на показниках виробничо-господарської та фінансової діяльності кожного підприємства-учасника. Такі оцінки необхідні для

прийняття рішень у сфері інноваційної діяльності, при обґрунтуванні економічних нормативів і рівня планових показників.

Об'єднання потенціалів промислових підприємств для реалізації єдиного інноваційного проекту впливає на такі показники їх діяльності: кількість здійснюваних виробничих проектів; сальдо інвестиційних ресурсів; норми запасів матеріалів і енергії; собівартість продукції; балансовий прибуток; рентабельність та ін. Інноваційний розвиток вугільної галузі залежить від багатьох чинників, але, в першу чергу, від інституціонального забезпечення такого розвитку, яке можна визначити як сукупність систем забезпечення загальних і специфічних потреб галузі щодо не тільки ефективною, але і соціально значущою діяльності галузі на підґрунті ефективного використання існуючих запасів вугілля. Без усвідомлення всіма без виключення працівниками вугільних підприємств необхідності дотримання балансу інтересів вугільної галузі зі сталим соціально-економічним розвитком країни є неможливим синергетичний підхід, коли вугільна галузь ефективно розвиватиметься і не буде завдаватися шкода довкіллю.

На основі аналізу й узагальнення наявних підходів наукових шкіл визначено напрями вдосконалення організаційно-економічного механізму управління інноваційним розвитком вугільного виробництва (рис. 2).

До шляхів фінансового механізму забезпечення модернізації вугільного виробництва належить упровадження венчурного фінансування інноваційної діяльності – створення венчурних фондів. Серед джерел залучення інвестицій у вугільну промисловість та інструментів прискорення її інноваційного розвитку може бути лізинг, завдяки різноманітності форм якого підприємства можуть обирати для себе найсприятливіший варіант фінансування освоєння технічних або технологічних інновацій.

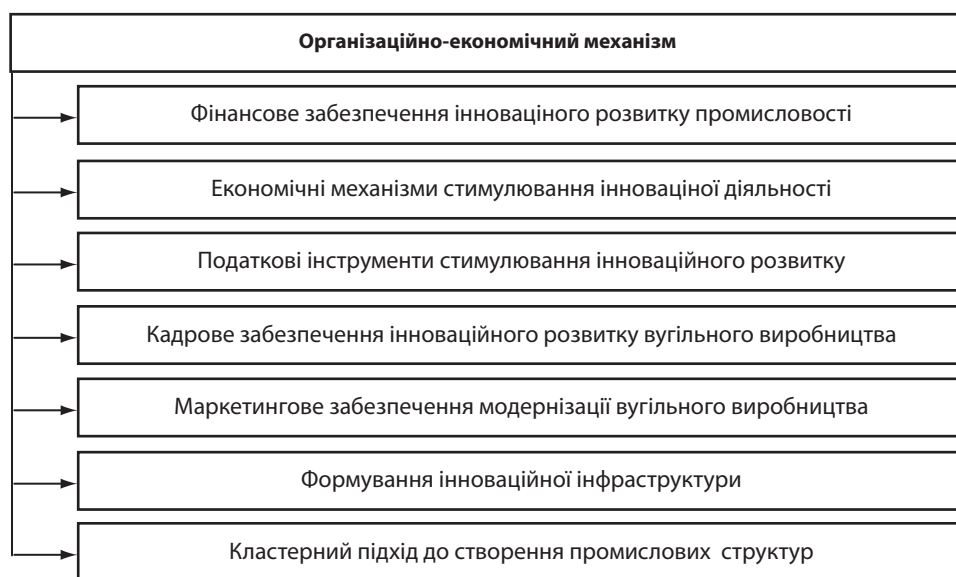

Рис. 2. Напрями вдосконалення організаційно-економічного механізму управління інноваційним розвитком вугільної галузі

До економічних механізмів активізації інноваційних процесів вугільного виробництва слід віднести реструктуризацію кредиторської заборгованості до бюджетів і позабюджетних фондів із: збільшенням терміну погашення заборгованості; списанням пені; скороченням відсотків за реструктуризацію; частковим або повним відшкодуванням із бюджетних коштів відсотків, які виплачуються за банківськими кредитами.

До податкових інструментів стимулювання інноваційної діяльності вугільних підприємств слід віднести:

- ✦ удосконалення податкового законодавства з урахуванням сучасних умов господарювання;
- ✦ встановлення особливого податкового режиму вугільних підприємств;
- ✦ упровадження пільгового режиму амортизаційних відрахувань;
- ✦ застосування податкових канікул;
- ✦ пільгове оподаткування вугільних підприємств, які проводять НДДКР;
- ✦ отримання інвестиційного податкового кредиту;

- ✦ упровадження державних програм субсидування підприємств;
- ✦ державні дотації промисловим підприємствам, які проводять НДДКР.

До напрямів кадрового забезпечення інноваційного розвитку вугільної промисловості віднесено: відновлення матеріально-технічної бази галузевої науки та підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації на основі змін вітчизняного законодавства щодо перерахування з оподатковуваного прибутку частини витрат на відновлення матеріально-технічної бази галузевої науки; постійне навчання персоналу з питань пошуку нових ідей, здійснення досліджень і впровадження нових технологій.

Для стимулювання інноваційного розвитку промисловості просування інновацій рекомендується здійснювати за допомогою методів маркетингу: акції стимулювання збуту, пряма реклама, PR-кампанії, брендинг, ребрендинг та ін. При цьому інноваційний маркетинг містить складові, наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Складові інноваційного маркетингу

Складова	Зміст
Стратегічна	Маркетингові дослідження з метою аналізу кон'юнктури ринку інноваційної продукції та його сегментація. Організація та формування попиту споживачів на інновації. Моделювання поведінки покупців
Оперативна	Збір інформації про ринкове середовище, попит, конкурентів. Визначення мети та сфер реалізації інноваційної продукції

Мотивами створення, просування та реалізації інноваційного продукту на ринок є підвищення рівня задоволення потреб споживачів, збільшення частки ринку, вихід на нові ринки, скорочення витрат на інноваційну діяльність.

ВИСНОВКИ

Таким чином, узагальнюючи результати проведеного дослідження щодо впровадження механізмів стимулювання інноваційного розвитку вугільної промисловості на основі формування інноваційної інфраструктури, в сучасних умовах України доцільним має бути:

- ✦ створення кластерних структур, функціонування яких дозволяє прискорити здійснення процесів економічного зростання, підвищити інноваційну активність і рівень конкурентоспроможності регіону; міжгалузева взаємодія підприємств, які входять до кластера, що сприяє зростанню зайнятості, поширенню технологій і припливу інвестицій у національну економіку [11];
- ✦ створення виробничо-технологічної інфраструктури (центрів колективного користування високотехнологічним обладнанням, технологічних кластерів, техніко-технологічних центрів і технопарків, інноваційно-промислових комплексів);

- ✦ введення консалтингової діяльності (консалтинг зовнішньоекономічний, технологічний, маркетинговий, центри трансферу технологій, консалтинг сфери економіки та фінансів);
- ✦ створення фінансової інфраструктури (гарантійних структурі фондів, бюджетних і позабюджетних фондів технологічного розвитку, венчурних фондів); введення інфраструктури підготовки кадрів (підготовка фахівців у сфері технологічного менеджменту, підвищення кваліфікації персоналу у сфері інновацій); створення інформаційної інфраструктури (регіональних інформаційних мереж, ресурсів структур підтримки малого бізнесу, державної системи науково-технічної інформації). ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Амоша О. І., Драчук Ю. З., Кабанов А. І. Інституціональне забезпечення інноваційного розвитку вугільної промисловості : монографія. Київ : ІЕП НАНУ, 2015. 196 с.
2. Проценко Н. Б. Організаційно-економічний механізм забезпечення довгострокової економічної стійкості промислових підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Донецьк, 2009. 19 с.
3. Трубочанін В. В. Диверсифікація виробництва на промислових підприємствах : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04. Донецьк, 2011. 32 с.

4. Демешок О. О. Механізм управління забезпеченням економічної безпеки у промисловості : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03 Донецьк, 2012. 28 с.

5. Швець В. Я., Пашкевич М. С., Папіж Ю. С. Аналіз процесів та явищ інноваційного розвитку в економіці України: від економіки підприємства до регіональної економіки. Дніпропетровськ : НГУ, 2013. 612 с. С. 143–152.

6. Воронков Д. К., Погорелов Ю. С. Розвиток підприємства: управління змінами та інновації : монографія. Харків : АдвА™, 2009. 436 с.

7. Макогон Ю. Вугільна галузь України: проблеми та перспективи сталого розвитку : аналіт. записка. URL: <http://www.old.niss.gov.ua/Monitor/desember08/5.htm/>

8. Амоша О. І., Стариченко Л. Л., Череватський Д. Ю. Стан, основні проблеми і перспективи вугільної промисловості України : наук. доп. Донецьк : ІЕП НАН України, 2013. 44 с.

9. Доля І. М., Кокора Н. В. Щодо сприяння модернізації вугільної промисловості в процесі структурної трансформації економіки старопромислових регіонів: аналіт. записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/899/>

10. Амоша О. І., Антонюк В. П., Землянкін А. І. Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення : монографія. Донецьк : ІЕП НАН України, 2007. 328 с.

11. Papizh Yu. Features of effective clustering in mining regions of Ukraine. *Економічний вісник Донбасу*. 2016. № 4 (46). С. 67–69.

REFERENCES

Amosha, O. I., Antoniuk, V. P., and Zemliankin, A. I. *Aktivizatsiia innovatsiinoi diialnosti: orhanizatsiino-pravove ta sotsialno-ekonomichne zabezpechennia* [Activation of innovation activity: organizational and legal and socio-economic support]. Donetsk: IEP NAN Ukrainy, 2007.

Amosha, O. I., Drachuk, Yu. Z., and Kabanov, A. I. *Instytutsionalne zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku vuhilnoi promyslovosti*

[Institutional support for the innovation development of the coal industry]. Kyiv: IEP NANU, 2015.

Amosha, O. I., Starychenko, L. L., and Cherevatskyi, D. Yu. *Stan, osnovni problemy i perspektyvy vuhilnoi promyslovosti Ukrainy* [Status, main problems and perspectives of the coal industry of Ukraine]. Donetsk: IEP NAN Ukrainy, 2013.

Demeshok, O. O. "Mekhanizm upravlinnia zabezpecheniam ekonomichnoi bezpeky u promyslovosti" [Mechanism of managing economic security in industry]: *avtoref. dys. ... d-ra ekon. nauk : 08.00.03*, 2012.

Dolia, I. M., and Kokora, N. V. "Shchodo spriyannia modernizatsii vuhilnoi promyslovosti v protsesi strukturnoi transformatsii ekonomiky staropromyslovykh rehioniv" [To promote the modernization of the coal industry in the process of structural economic transformation of old industrial areas]. <http://www.niss.gov.ua/articles/899/>

Makohon, Yu. "Vuhilna haluz Ukrainy: problemy ta perspektyvy staloho rozvytku" [Coal industry of Ukraine: problems and perspectives of sustainable development]. <http://www.old.niss.gov.ua/Monitor/desember08/5.htm/>

Papizh, Yu. "Features of effective clustering in mining regions of Ukraine". *Економічний вісник Донбасу*, no. 4 (46) (2016): 67–69.

Protsenko, N. B. "Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm zabezpechennia dovhostrokovoї ekonomichnoi stiikosti promyslovykh pidpriemstv" [Organizational and economic mechanism of ensuring long-term economic stability of industrial enterprises]: *avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.04*, 2009.

Shvets, V. Ya., Pashkevych, M. S., and Papizh, Yu. S. *Analiz protsesiv ta yavlyshch innovatsiinoho rozvytku v ekonomitsi Ukrainy: vid ekonomiky pidpriemstva do rehionalnoi ekonomiky* [Analysis of processes and phenomena innovative development of Ukraine's economy from business economy to the regional economy]. Dnipropetrovsk: NHU, 2013.

Trubchanin, V. V. "Dyversyfikatsiia vyrobnytstva na promyslovykh pidpriemstvakh" [Diversification of production at industrial enterprises]: *avtoref. dys. ... d-ra ekon. nauk : 08.00.04*, 2011.

Voronkov, D. K., and Pohorelov, Yu. S. *Rozvytok pidpriemstva: upravlinnia zminamy ta innovatsii* [Enterprise Development: Change Management and Innovation]. Kharkiv: AdvAtm, 2009.